

- 1 Vort Tall er en Tyllt
og vor Tank
å gjer et godt
alsinge Gild,
men di Mand,
der vil med,
må vær det alsinge Mool
godt mægte.
- 2 Skuld jen fald fro
må vi sjel find
jen, der med Føj,
vil felle hans Fodspor.
- 3 Urren for di toll
må sejs sidd ved vor Sid,
lytt te vor Snak
og gi det Besyv.
- 4 Remser og Rim
og ålt, hvad et Mool kån rumm,
Sajer og Sang
vil vi sammel i en Stak,
- 5 Så vi ved Løvspring
og Løvfald kån lytt
samled te Gild
te gammelt og godt.
- 6 Ingen fær nove for itt,
og vor Id
må vi sjel betal
ved å bød i e Bøss.
- 7 Den, vi hæ kaldn,
men itt kam, skønt han känd,
må bød med en hiel Boddel
Sollbarrom.
- 8 Det samm må vel gjæld,
te Guej for vort Gild,
den Mand, de bløv gall
og itt grin, da han gik.
- 9 For finder vi sammel
og surre og snakke,
da var det dumt
om vi itt kund sej do.
- 10 Skikle må skryves
Allo og Skæmt,
så di, de kån stav
kån prøv å forsto,
hvad de hæ drøn voss
adde vort Davværk
te å satt Skik o
Snak i vort Sogn.
- 11 Hvad godt er begyndt
vil vi alde begrav:
E alsinge Gild
må itt forgo.
- 12 Men den, som e Død
hæ hindred å konim,
han må ved vort Mød
hå det Mind, han fortjenn.
- ~~~~~
- Sat i Stavrim
og prentet
af
~~~~~
Martin N. Hansen

Oversættelse af skråens tekst s. 33

Ordet *skrå* har i denne forbindelse intet med skråtabak at gøre. Det stammer fra den tidlige middelalder, hvor gilde- og lavsvedtægter var nedskrevet på *skrá* (= skind, per-gament).

*Forfatterne er henholdsvis viceoldermann
og gildebror i Alsingergildet*

Johannes Diederichsen og Christian Petersen:

E Alsingergild'

Én forening på Als skiller sig ud fra de øvrige: Alsingergildet. Med ordet, sproget begyndte jo alting – også dette alsiske dialektselskab.

Kimen til selskabet modnedes i slutningen af 30'erne, hvor en handicappet gårdejer var begyndt at indsamle alsiske ord og vendinger. Under 2. verdenskrig var interessen for det folkelige blusset op, og efter befrielsen (i 1946) fik nogle stovte mænd startet Gildet.

De gamle Tolvmandsgilder var forbilledet. Ifølge "skråen" (dvs. vedtægterne, se modstående side) skulle Gildet bestå af 12 indfødte alsingere samt 6 andre personer (bisiddere), der interesserede sig for alsisk kultur, men ikke nødvendigvis mestrede sproget. Tællepinde¹ er et vigtigt redskab i gildets samvær: fornærmethed og det at komme for sent er nogle af de ting, som medfører et hak i pinden, og som man kun kan frikøbe sig fra med en flaske solbærrom.

Formålet med Gildet var at få lavet en alsisk ordbog. I 1984 var man så heldig at få Gunhild Nielsen (ansat ved Dialektforskningsinstituttet i København) tilknyttet som bisidder. Hendes teoretiske viden var til stor hjælp, og i 1988 kunne man udgive Alsisk Ordsamling med 5000 dialektord; udtalegengivelse og ordforklaring samt brugen af eksempletsætninger fremgår af illustrationen på næste side. I 2002 fulgte 2. udgave med flere ord og et meget savnet to-vejs register.

---

¹ Førsteleddet i dette ord er *tælge* (= skære, snitte).

led:	<i>et 'læj.</i>
lede:	<i>å 'li·; hand 'li·e (leder); 'li· (ledte) ætte sin 'knyw (kniv).</i>
ledelig:	<i>intetkøn 'li·elet; de va nåwe 'li·elet 'nåwe (noget skrøbeligt noget); nåwe 'li·elet 'nåwe å 'høe 'o· (kedeligt, ubehageligt, afledt af adj. led).</i>
leder:	<i>en 'læ·e (bjælken langs jorden i bindingsværk).</i>
ledgab:	<i>et 'læjgaf (åbning til mark, fx gennem hegn eller dige; der behøver ikke at være et led for).</i>
ledig (1):	<i>'lerre (ledig); en 'lerre 'sto·nd (en ledig stund).</i>
ledig (2):	<i>'lerre (tom); e 'tynd· (tønden) va 'lerre.</i>
ledlakket:	<i>'læjlaghe (leddeløs. Almsted).</i>
ledmyg:	<i>'læjmyghe, 'læjmyghe (smidig); hand 'va så 'læjmyghe.</i>
ledstabel:	<i>en 'læjstaffel (ledbræt, bræt i et led).</i>
leg:	<i>li·gh (landdistrikterne), le·gh (Sønderborg).</i>
lege:	<i>å 'li·gh; di 'li·ghe 'sammel; di 'li·ght.</i>
legen:	<i>se legende.</i>
legende:	<i>et 'li·ghend (samleled, drejeligt led i tøj, skal forhindre, at tøjret bliver snoet).</i>
legestue:	<i>en 'li·ghståw·.</i>
lejder:	<i>en 'læ·, 'le· (stige).</i>
leje (1):	<i>å 'læj; æ hæ 'læje en 'ka·l (se også fæste).</i>
leje (2):	<i>flertal 'le·re (førstegangspløjet grønjord); å plöj 'le·re (vist fra plattysk Laide, Leide, hollandsk leegte, græsmark, grønjord, egentlig om noget lavtliggende).</i>
lejle:	<i>en 'læj·l (lille ølbeholder af træ, af form som en ost); en 'læj·l di 'brught te 'öl i e 'hø·st.</i>
lekrog:	<i>en 'lekrå·gh.</i>
lemmeran:	<i>et lemme·ran (sværlemmet person, hest).</i>
lempe:	<i>'læm·p; mæ 'læm·p kå en fo et 'egh i en 'hom·melsæk (med lempe kan man få et æg i en hum-</i>

De indsamlede ord og vendinger viser, hvordan man anvendte det alsiske sprog for 50-100 år siden. Als burde som et ø-samfund have haft alle muligheder for at bevare den lokale dialekt. Men tornerose-søvnen sluttede omkring 1950, da der strømmede arbejdskraft fra hele landet til det nye industrieventyr, Danfoss, i Nordborg. Dialekten måtte delvis vige for det, vi i dag kalder regionalsprog: 1/3 af de lokale taler nu rigssprog tilsat den lokale tone, 2/3 taler stadig mere eller mindre dialekt – men kun en elite (eller bagstræbere) på omkring 15% anvender dialekten uspoleret.

En optælling for nylig viste, at 250 ord vedrørende specialudtryk fra landbruget nu ikke anvendes mere. Alt i alt bruger de “indfødte” i dag kun omkring halvdelen af ordene i Alsisk Ordsamling. Det er også nok til daglig brug, men ved festlige eller triste begivenheder er ordforrådet ikke længere tilstrækkeligt nuanceret.

Dialekten skaber fællesskab og er en vigtig del af vor historie. Men i Alsingergildet erkender vi, at man ikke kan bremse udviklingen. De sidste 10 år har affødt mange nye ord indenfor sport og computer-verdenen, vedrørende udenlandsk mad, ledelse o.s.v. Det er ord, som vi er nødsaget til at bruge.

Det allervigtigste for dialektens bevarelse er, at forældre, der taler dialekt, også gør det over for deres børn. Men her svigter de i mange tilfælde. De er bange for, at børnene så får vanskeligheder med at stave, og at de vil bruge omvendt ordstilling fra dialekten.

To lærerinder har på hver sin skole, med held, gennemført ugentlige undervisningstimer i alsisk. Undervisningsudvalget sagde ja til at sætte dialekt på skemaet som valgfrit semesterfag for eleverne i 8. og 9. klasse. Det har nu kørt siden 1992. Kun ét år var der ikke tilstrækkelig interesse hos eleverne.

Når børn skal gøres interesserede i at bruge dialekten, så er det vigtigt, at undervisningen sker så tidligt som muligt. Førsteklasserne er de ivrigste i undervisningen i dialekt, mens eleverne i valgfagsalderen har andre interesser, som er vigtigere. I Alsingergildet har vi derfor det sidste år haft planer om – med faglig assistance fra Institut for Grænseregionsforskning – at fremstille undervisningsmateriale for folkeskolens yngste klasser. Inden vi gik i gang, indkaldte vi lærere, kulturudvalgsformænd, skolebestyrelser m.v. for at lodde interessen. Tilbage-meldingen viste desværre, at opbakningen ikke var overvældende.

Vi har nu i stedet planer om at fremstille en mere bred og informativ cd med sange og tekster frembragt af børn, unge og ældre – på interaktiv form, med levende billeder og lyd.

Alsingergildet har lige udgivet en 13 siders “officiel” Vejledning i alsisk skrivemåde. Ønsket om et mere officielt alsisk skriftsprog bunder i erkendelsen af, at skal et geografisk afgrænset sprog bestå, må det nødvendigvis have et skriftsprog – sådan som man kender det fra plat-tysk og frisisk.

Der anvendes i vejledningen ikke specielle lydtegn, og stavemåden ligger for forståelsens skyld tæt op ad den rigsdanske. Efter tilskyndelse fra Jysk Ordbog har vi lavet en forenkling, så de alsiske diftonger, der kan udtales på op til 6 forskellige måder, nu er betegnet på én måde. På side 34f. ses, hvordan en klassisk alsisk tekst tager sig ud med den anbefalede skrivemåde; af hensyn til ikke-alsiske læsere følger en oversættelse til rigsdansk.

Nogle tilflyttere vil gerne lære lokalsproget, men har vanskeligt ved at ramme den rigtige tone i udtalen. Derfor har vi nu fået indtalt Alsisk Ordsamling på cd-rom. Dermed har vi slået to fluer med ét smæk, idet det også er vigtigt, at man om 100 år kan høre, hvordan vi taler nu.

Hvert år uddeler vi en dialektpris. Den tilfaldt i år personalet på Sønderborg Sygehus. Mange anvender dér dialekten, både indbyrdes og overfor patienter (især ældre), som derved føler sig mere trygge i de nye og uvante omgivelser. Der er endnu ikke foretaget statistiske undersøgelser over, hvor mange indlæggelsesdage der spares på den konto.

På vort halvårslige “ting” i næste måned skal vi diskutere Alsingergildets virke i fremtiden. Vort oprindelige mål er nået med udgivelsen af Ordsamlingen. Det næste kan så være at få videre kontakter. Der må kunne skabes interesse hos det lokale TV for gættekonkurrencer om dialekt, interviews med dialektkyndige osv., hvor vi så hjælper med at finde frem til personer og tekster. Andre planer går på udgivelse af en børnebog på alsisk, udgivelse af alsiske sange, samt en samlet udgivelse af 2 alsiske digteres poetiske værker.

Befolkningen er meget interesseret, når der inviteres til dialektaftener. Der er en lokal musik-gruppe “Rondt o e goll”, som underholder med at spille og synge alsiske viser. Det er i løbet af 20 år blevet til 735 arrangementer.

Alsingergildets opgave er at skabe aktivitet og opmærksomhed. Vor dialekt skal ikke i respirator endnu!

Udgivelser:

Alsisk Ordsamling. 2002. 246 sider. Pris: kr. 200.
Sælges hos boghandlere i Sønderborg og Gråsten.

Vejledning i alsisk skrivemåde. 2004. 20 sider. Pris: kr. 30 + porto.
Kan købes hos Johannes Diederichsen, Oldenørvej 8, 6430 Nordborg.
Tlf. 7445 1017.

Oversættelse af skråen s. 28:

- 1 Vort tal er en tylvt, / og vor tanke (er) / at lave et godt / Alsingergilde, / men de mænd, / der vil med, må være det alsingermål / godt mægtigt.
- 2 Skulle en falde fra, / må vi selv finde / en, der med føje / vil følge hans fodspor.
- 3 Ud over de tolv / må seks sidde ved vor side, / lytte til snakken / og giv deres besyv.
- 4 Remser og rim / og alt, hvad et mål kan rumme, / talemåder og sange, / vil vi samle i en stak.
- 5 Så vi ved løvspring / og løvfald kan lytte, / samlet til gilde, / til gammelt og godt.
- 6 Ingen får noget for intet, / og vor id / må vi selv betale / ved at bøde i bøssen.
- 7 Den, vi har (ind)kaldt, / men ikke kom, skønt han kunne, / må bøde med en hel flaske / solbærrom.
- 8 Det samme må vel gælde, / til gode for vort gilde, / den mand, der blev vred / og ikke grinede, da han gik.
- 9 For finder vi sammen / og sidder og snakker, / da var det dumt, / om vi ikke kunne sige “du”.
- 10 Skikkelig må skrives / alvor og skæmt, / så de, der kan stave, / kan prøve at forstå, / hvad der har drevet os / efter vort dagsværk / til at sætte skik på / snak i vort sogn.
- 11 Hvad godt er begyndt, / vil vi aldrig begrave, / Alsingergildet / må ikke forgå.
- 12 Men den, som er død, / er hindret (i) at komme, / han må ved vort møde / have det minde, han fortjener.

Eksempel på den alsiske retskrivning

Hans Alsinger (Hans Harboe) fødtes 1899. Han kom til at gå i (den dengang tyske) skole i Asserballeskov. Efter at have været ude at tjene blev han i 1934 ansat som kustode ved museet på Sønderborg slot. I 1946 var han med blandt de 12 indfødte alsingere, der stiftede Alsingergildet. Her var han til sin død i 1958 en trofast og flittig medarbejder. Han var sikker i dialekten, og hans ordforråd var stort. Hans historier blev trykt i Jydske Tidende og blev en yndet søndagslæsning. Han forfattede sine fortællinger med en lydskrift, der svarede til hans egen udtale. Denne lydskrift har vi tillempet, så den er i overensstemmelse med vor vejledning i Alsisk skriftsprog.

Angående denne skrivemåde, en kort forklaring på, hvordan vi har gengivet tonal accent 2 i ord med kort og lang vokal. I ordbøgerne betegnes den tonale accent oftest med en vinkelhage, men da dette tegn ikke findes på et almindeligt tastatur og heller ikke et hævet punktum til angivelse af lang vokal, har vi måttet tænke i nye baner. I ord med kort vokal har vi brugt en apostrof til at vise accent 2: *tue kat'* (= to katte), i ord med lang vokal har vi indskudt et "e": *tu skaef* (= to skabe). Lang vokal i accent 1-ord, har vi, når det var nødvendigt for læsbarheden, markeret med dobbeltvokal: *en boo* (= en båd).

Op i e rambowe afel

(åw Håns Alsinger)

Opr. trykt i Jydske Tidende 30/9 1949

Ågh ja, æ howse e endno, som var det kun e fjor. Anmaj og mæ var liegh blöwn gywt, og buej endno i e ophold ved lild Claus Tække, ind te vi skuld öwetæj e stej. Ligh uen for e låegh ståw en gammel rambowe afel med e vange hængend snart nen te e jord. E drenge lo' gjen og klaffere i en e hiele oer rundt. Claus vild allerede i sin ong daw' hå en væk, men e koen vild it'. Den bær jo en diel, og såen rambowe efel var jo guej å hå, væn di slawte, mien hon.

Så skie det en ættemerra hen emue åwten, vi sad i e köghen og var ved å fo mellund. Så kømme der et rassel, som væn do tænke dig jen fælde hen ad e goll med en bottel brendvin. It oljen e rassel, men det jæ dyf suk, og så en jamme som væn en hæ fåt e finge i klemm' i e hæghsaws. Anmaj blöw bliegh som en kalke vegh. Å æ må sæj, te det

var it lawnt fro te e hoer it rejst sig o e hoej o mæ, og sjel om det var ved højlys daw. Æ fæk mæ så stafle öwe æend, og da æ kømme ud ad e franggolldör, skuld do hå set maegh. Op i e rambowe afel hang en månd med høj hat, og uen båws'. Da var det e kåstmand fro e Næerby, der var kommen tåfet astej. Da han kømme riend i fuld trav ind ad e vej, löffe der en sort kat öw e vej. Og som guj skik er, völ han liegh væend sig om og spöt trie gang', han tæj sig it i vaer for e tree, og da e hest stryghe liegh egæmmel, blyw han hængend. En krogh e bagh i e sajl fæk fat i e båws', og dem løf e hest virre med. Æ råft ætte Anmaj, hon skuld komm og hjölþ', men da hun kam te e dör, kån det nok veær hon skywt kolør. Ho hon væt hvid før, blöw hon no pludsle röj i e hoej. Æ tent jo no te e karl ho hielt taft e mue, men da æ kam hen og vild hjölþ ham, var det føest han so': "Æ skuld hjels fro Midde og e kjærest, å e familie o beghe sie og sæj, om det kund pass jer å komm e vonsda oet daw'. Ja e hest er låffen og hæ tåwn e båws' med, men e gild ster evekke".

Oversættelse:

Oppe i rambour æbletræet

Åh ja, jeg husker det endnu, som var det kun i fjor. Annemarie og jeg var lige blevet gift, og boede endnu i aftægtet ved lille Claus Tækker, indtil vi skulle overtage gården. Lige uden for lågen stod et gammelt rambour æbletræ med grenene hængende næsten nede på jorden. Drengene lå gerne og klatrede i det hele året rundt. Claus vilde allerede i sine unge dage have det væk, men konen ville ikke. Det bar jo en del, og sådanne rambour æbler (= reinetter, sure æbler) var gode at have, når man slagtede, mente hun.

Så skete det en eftermiddag hen mod aften, vi sad i køkkenet og var ved at få mellemmad. Så kommer der et brag, som hvis du tænker dig én falde hen ad gulvet med en flaske brændevin. Ikke alene braget, men det her dybe suk, og så en jammer som hvis man har fået fingeren i klemme i en hækkesaks. Annemarie blev bleg som en kalket væg. Og jeg må sige, at det var ikke langt fra at hårene rejste sig på hovedet på mig, og selv om det var ved højlys dag. Jeg fik mig så stablet over ende, og da jeg kommer ud ad forstuedøren, skulle du have set mage. Oppe i rambour æbletræet hang der en mand med høj hat og uden bukser. Da var det bryllupsmanden (han skulle indbyde til bryllup) fra Nederbyen, der var kommet tåbeligt af sted. Da han kommer ridende i fuldt trav ind ad vejen, løber der en sort kat over vejen. Og som god skik er, vil han lige vende sig om og spyttede tre gange, han tager sig ikke i vare for træet, og da hesten stryger lige igennem, bliver han hængende. En krog bag i sadlen fik fat i bukserne, og dem løb hesten videre med. Jeg råbte efter Annemarie, hun skulle komme og hjælpe, men da hun kom til døren kan det nok være hun skiftede kulør. Havde hun været hvid før, blev hun nu pludselig rød i hovedet. Jeg tænkte jo nu at karlen havde helt tabt modet, men da jeg kom hen og ville hjælpe ham, var det første han sagde: "Jeg skulle hilse fra Midde og kæresten og familien på begge sider og sige, om det kunne passe jer at komme om onsdagen otte dage. Ja hesten er løbet og har taget bukserne med, men gildet står (holdes) alligevel."